

IBN SINO FALSAFIY QARASHLARI: AQL VA VAHIY UYG'UNLIGI TIMSOLI

Rustamov Akrom

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika Universiteti

Annotatsiya: ushbu maqolada Sharq falsafasining zabardast namoyandasi -Abu Ali Ibn Sino falsafiy qarashlari tahlil qilinadi. Uning borliq, aql, ruh, nefis va vahiy masalalariga doir fikrlari, ayniqsa, aql bilan vahiy uyg'unligi g'oyasi chuqur o'rganiladi. Ibn Sinoning g'oyalari zamonaviy tafakkur kontekstida baholangan.

Kalit so'zlar: Ibn Sino, borliq, aql, vahiy, ruh, metafizika, ilohiyot, sharq falsafasi.

ФИЛОСОФСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ИБН СИНО: ПРИМЕР ГАРМОНИИ РАЗУМА И ОТКРОВЕНИЯ

Рустамов Акром

Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами

Аннотация: в статье анализируются философские взгляды Абу Али ибн Сины, выдающегося представителя восточной философии. Его мысли по вопросам существования, разума, души, себя и откровения, особенно идея гармонии разума и откровения, изучаются глубоко. Идеи Ибн Сины оцениваются в контексте современной мысли.

Ключевые слова: Ибн Сина, бытие, разум, откровение, дух, метафизика, теология, восточная философия.

IBN SINO'S PHILOSOPHICAL VIEWS: AN EXAMPLE OF THE HARMONY OF REASON AND REVELATION

Rustamov Akrom

Tashkent State Pedagogical University named after Nizami

Abstract: *this article analyzes the philosophical views of Abu Ali Ibn Sina, a prominent representative of Eastern philosophy. His thoughts on the issues of being, reason, soul, soul and revelation, especially the idea of the harmony of reason and revelation, are studied in depth. Ibn Sina's ideas are evaluated in the context of modern thought.*

Keywords: *Ibn Sina, being, reason, revelation, spirit, metaphysics, theology, Eastern philosophy.*

Kirish

Ibn Sino (980–1037) -o'rta asr Sharq falsafasining eng yirik vakillaridan biri bo'lib, u o'zining boy ilmiy merosi bilan nafaqat musulmon olamiga, balki Yevropa falsafasiga ham katta ta'sir ko'rsatgan. Uning falsafasi Aristotel va neoplatonizm g'oyalarining islom tafakkuri bilan sintezidan tashkil topgan [1]. Ibn Sino ta'limotida borliq ikki asosiy turga bo'linadi: zarur mavjudot (vojibul-vujud) va mumkin mavjudot (mumkinul-vujud). Zarur mavjudot-bu mavjudligi o'z-o'zidan zarur bo'lgan, ya'ni hech qanday sababga bog'liq bo'lmagan Xudo. Barcha boshqa mavjudotlar esa mumkin mavjud bo'lib, ular sababga bog'liq tarzda vujudga keladi [2]. Bu fikr orqali Ibn Sino o'zining ilohiy metafizikasini quradi va mavjudlik sabablarining ierarxik tizimini ishlab chiqadi. Unga ko'ra, har bir mumkin mavjudot sabab orqali zarur mavjudotga borib taqaladi [3].

Ibn Sino falsafasida aql markaziy o'rin tutadi. U aqlni quyidagi bosqichlarga ajratadi:

1. **Hayoliy aql** (aql mustafod);
2. **Mumkin aql** (aql quvva);
3. **Faol aql** (aql faol).

Faol aql ilohiy nur manbai sifatida tasvirlanadi. U barcha bilimlarning asl manbai hisoblanadi va inson bu aql bilan bog'lanish orqali haqiqatga erishadi[4] Ibn Sino ruhni moddiy bo'lmagan, abadiy va aqlga asoslangan mavjudot sifatida tasvirlaydi. U ruhni uch darajaga ajratadi:

Nabotiy ruh — o'sish va oziqlanish funksiyalariga ega;

Hayvoniy ruh — sezgi va harakatga mas'ul;

Aqliy ruh — tafakkur va idrokni amalga oshiradi[5]. Bu nazariya keyinchalik G'arbiy Yevropa falsafasida ham o'z aksini topgan va Aristotel ruhshunosligi bilan uyg'unlashgan holda rivojlangan. Ibn Sino nazarida vahiy va aql o'rtasida qarama-qarshilik mavjud emas. Aql haqiqatni tadqiq etish yo'li bo'lsa, vahiy haqiqatning to'g'ridan-to'g'ri ochilishi sifatida talqin qilinadi. Unga ko'ra, payg'ambarlar faol aql bilan uzviy aloqada bo'lgan shaxslar bo'lib, ular vahiy orqali insoniyatga yo'l ko'rsatadi[6]. Bu yondashuv Ibn Sinoni diniy mutaassiblikdan yiroq, ammo chuqur metafizik tafakkur egasi sifatida ko'rsatadi. Uning aql va vahiyning uyg'unlashtirgan falsafiy modeli musulmon va xristian ilohiyotshunoslari tomonidan ham e'tirof etilgan [7].

Ibn Sino metafizikasining asosiy tushunchasi-bu borliqdir. U mavjudlikni “zarur mavjudot” (vojibul-vujud) va “mumkin mavjudot” (mumkinul-vujud)ga ajratadi. Zarur mavjudot-bu mavjudligi boshqa sababga bog'liq bo'lmagan yagona mavjudlik, ya'ni Xudodir. Barcha mumkin mavjudotlar esa sababli tarzda mavjud bo'ladi va ularning borlig'i boshqa bir zarur mavjudotga tayanadi. Mazkur tasnif orqali u sababiyat zanjiri konsepsiyasini ishlab chiqadi. Har qanday mumkin mavjudotning mavjud bo'lishi uchun tashqi sabab zarur va bu sabablar zanjiri oxir-oqibat zarur mavjudotga, ya'ni Xudoga olib boradi. Bu fikrlar keyinchalik

Tommaso Akvinskiy kabi g'arb mutafakkirlari orqali katolik ilohiyotiga singdirilgan.

Xulosa

Ibn Sino o'z davrining ilmiy-falsafiy tafakkurida muhim o'rin egallagan, aql va ilohiy haqiqatni uyg'unlashtira olgan alloma sifatida tanilgan. Uning borliq, aql, ruh, vahiy haqidagi ta'limotlari zamonaviy falsafa, psixologiya, axloqshunoslik va ilohiyot fanlariga katta ta'sir ko'rsatgan. Ayniqsa, aql bilan vahiy uyg'unligi haqidagi qarashlari bugungi ma'naviy-axloqiy inqiroz sharoitida ham dolzarb bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nasr, Seyyid Hossein. Science and Civilization in Islam. Harvard University Press, 1968.
2. Gutas, Dimitri. Avicenna and the Aristotelian Tradition: Introduction to Reading Avicenna's Philosophical Works. Brill, 2001.
3. Ibn Sino. Kitob ush-Shifo. Qism: Metafizika (Ilahiyot), tahqiqiy nashr.
4. Davidson, Herbert A. Alfarabi, Avicenna, and Averroes on Intellect: Their Cosmologies, Theories of the Active Intellect, and Theories of Human Intellect. Oxford University Press, 1992.
5. Fakhry, Majid. A History of Islamic Philosophy. Columbia University Press, 2004.
6. McGinnis, Jon. Avicenna. Oxford University Press, 2010.
7. Adamson, Peter. Philosophy in the Islamic World: A Very Short Introduction. Oxford University Press, 2015.